

ИНСОН ВА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ КОГНИТИВ ТЕНГЛИГИ: AGI ДАВРИ ХАТАРЛАРИ ВА “ОДАМ ТИЛИ” НАЗАРИЯСИНИНГ РОЛИ

Др. Маҳмуджон Кучкаров
«Одам Тили» (Инсон Тили) эмпирик
назарияси асосчиси; Одам Тили
Академияси, Нью-Йорк, АҚШ

Кириш

Инсоният сунъий интеллект (AI) соҳасида мисли кўрилмаган ютуқларга эришмоқда. Масалан, йирик тил моделлари (LLM) тоифасига мансуб ChatGPT каби тизимлар мураккаб матнларни инсон услубида яратиб, кўп ҳолларда уларни инсон ёзганидан ажратиб бўлмайдиган даражада тақдим эта олади [1]. Шу билан бирга олимлар сунъий онгни инсон онгига тенглаштириш мезонларини аниқлашга уринмоқдалар, чунки AGI (сунъий умумий интеллект) эришилса ҳам, унинг назоратдан чиқиши эҳтимоли мисли кўрилмаган ахлоқий, техник ва онтологик саволларни юзага келтиради [2][3].

1. Когнитив тенглик мезонларини аниқлаш бўйича илмий саъй-ҳаракатлар

Сунъий интеллектни “инсон даражасида” ақлли деб тан олиш учун қандай мезонлар бўлиши керак? Тарихий жиҳатдан, классик Тьюринг синови шу мезон сифатида таклиф қилинган бўлса-да, у ҳозирги кунда мукамал ўлчов эмаслиги тан олинди [1]. Жонсон-Лэрд ва Рагни каби олимлар сунъий ақлни баҳолашда психологик тестга ўхшаш янги ёндашувни таклиф қилиб, AI тизимларининг мантиқий сабаблар қобилятларини бевосита инсонникига қиёслаш тарафдори бўлишди [2]. Уларнинг фикрича, ҳозирги чат-бот алгоритмлари “одамлар каби” эмас, балки бошқача усулда ҳулоса чиқаради, шу боис Тьюринг тести эскирган ҳисобланади [2].

Бошқа илмий уринишлар сунъий интеллектни инсон когнитив кўрсаткичлари билан солиштиришга қаратилган. Масалан, яқинда AI модели катталар учун мўлжалланган Векслер интеллект шкаласи (WAIS-IV) бўйича синовдан ўтказилди. Натижалар модельнинг қисқа муддатли хотирада инсондан юқори даражада, лингвистик тушунишда ҳам юқори кўрсаткичга эга эканини кўрсатди, аммо визуал мантиқий топшириқларда паст натижа қайд этилди [3]. Демак, AI айрим соҳаларда инсон даражасига яқинлашса ҳам, умумий когнитив тенглик мезонлари ҳали ишлаб чиқилмаган.

2. Назаротсиз пост-AGI эволюциясининг хавф-хатарлари

Инсон даражасидаги AGI яратилиши якуний ғалаба эмас, балки янги хатарли босқични бошлаши мумкин. Суперинтеллектка айланганда уни назорат

қилиш қийинлашади, инсон тақдири AI иродасига боғлиқ бўлиши эҳтимоли мавжуд [4][5]. 2022 йилда AI соҳаси мутахассислари орасида ўтказилган сўровнома AGI назоратсиз эволюцияси глобал фожиа хавфини камида 10% деб баҳолаган [4].

Энг хавфли сценарийлар AGIнинг ўзини ўзини такомиллаштириш қобилияти билан боғлиқ. Тадқиқотчилар бу ҳолат “ақлий портлаш”га олиб келиши мумкинлигини қайд этмоқда [5].

3. Ҳозирги сунъий интеллект архитектураларининг чекловлари

Бугунги AI тизимлари ҳозирча онгсиз, фақат рақамли аппарат асосида ишлайди. Улар дунё ҳақида “ҳис қилиш” қодир эмас, балки матнлардаги статистик қонуниятларни таҳлил қилади [1][6]. AutoGPT каби ўзини ўзи бошқарувчи агентлар пайдо бўлди, аммо уларнинг “онги” йўқ, фақат топшириқлар кетма-кетлигини бажаради [3][5]. AI тизимлари оддий мантиқий ва фазовий масалаларда адашиши мумкин, чунки улар танавий тажриба ва эмпирик билимдан узилган [6].

4. “Одам Тили” назарияси ва биологик асосли маъно модели

Маҳмуджон Кучкаров томонидан таклиф қилинган Одам Тили (ОТ) назарияси инсон тилини биологик асосга эга табиий “маъно коди” сифатида қарайди [6][7]. ОТ назариясига кўра, ҳар бир фонема ўз эмпирик маъносини ташийдди. Масалан:

- /s/ – хавф ва огоҳлантириш маъносини беради;
- /m/ – яқинлик ва озиқланиш туйғусини акс эттиради [6][7].

Бу ёндашув Ани семантик жиҳатдан “тушунадиган” қилиб ривожлантириш имконини беради.

5. “Одам Тили” – келажакдаги Ани инсонпарвар тарзда бошқаришнинг асоси

ОТ назарияси Анинг архитектурасига инсон тилининг биологик маъно механизмларини интеграция қилиш орқали уни инсонпарвар ва прогнозланадиган қилиш имконини беради [7][8]. Бу орқали Анинг қарорлари ва мақсадлари инсон учун тушунарли бўлиб қолади.

Хулоса

Сунъий интеллект фақат техник ечимлар билан чекланмайди, балки тил ва маъно сингари чуқур асослар даражасида ҳам таҳлил қилиниши керак. “Одам Тили” назарияси Ани инсон марказли ривожлантиришга йўналтирувчи фундамент ҳисобланади. ОТ принципларини жорий қилиш келажак суперинтеллекти эволюциясини қадрият ва маъно жиҳатидан мувофиқ бошқариш имконини сақлайди [6][7][8].

Манбалар

1. Sarah Wells, IEEE Spectrum – Тьюринг тестининг ўрни ва янги инсон-миёчага асосланган тест таклифлари ҳақида (2023).
2. Galatzer-Levy I. ва бошқ., arXiv preprint – Сунъий моделларнинг WAIS-IV (IQ) тестидаги кўрсаткичлари таҳлили (2024).
3. Wikipedia – Суперинтеллект хатарлари ва AI хатарлари ҳақида умумий маълумот (2023).
4. Wikipedia – Суперинтеллектни назорат қилиш ва “бегона онг” концепцияси тавсифи (2023).
5. Korteling J. E. ва бошқ., Frontiers in AI – Инсон ва сунъий интеллект тафовутлари, биологик ва рақамли тизимлар солишуви (2021).
6. Кучкаров М., Web of Discoveries Journal – “Одам Тили” назарияси ва семантик асослаш зарурати ҳақида (2025).
7. Кучкаров М., Journal of New Century Innovations – Одам Тили назариясининг лингвистик инқилобга даъвати ва AI учун аҳамияти (2025).
8. Кучкаров М., Journal of New Century Innovations – Тилнинг ҳиссий-табиий келиб чиқишига оид фоносемантик қараш (2025).